

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS
COMITE INTERACADEMIQUE DE BALKANOLOGIE
DU CONSEIL DES ACADEMIES DES SCIENCES ET DES ARTS
DE LA R.S.F.Y. ET L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DU COMITE INTERACADEMIQUE
DE BALKANOLOGIE DU CONSEIL DES ACADEMIES
DES SCIENCES ET DES ARTS DE LA R.S.F.Y. ET DE L'INSTITUT
DES ETUDES BALKANIQUES

X

BELGRADE 1979.

остају у сфери, макар и добро документованих, претпоставки. У односу на грчки оригинал аутор настоји да што јасније и убедљивије верификује аутохтоност словенске синтаксе и лексике у хомилијама. С друге стране, прецизно се наводе синтаксички и лексички грцизми у словенским текстовима испитаних беседа.

Оваква обрада најстаријих старословенских хомилија представља добру основу, а и инспирацију, за даља испитивања текстова црквенословенских хомилија, као и за истраживања односа између хомилија, псалама, Апостола итд. у области синтаксе и лексике.

Димитрије Е. Стефановић

Helmut Wilhelm Schaller, DIE BALKANSPRACHEN,
Eine Einführung in die Balkanphilologie,
Heidelberg 1975, str. 207

Иако је интересовање за балканске међујезичке односе стално било у средишту интересовања једног броја лингвиста и лингвистичких кругова почев од 1829. године, када је на поменуто језичко јединство први пут указао Јернеј Копитар, требало је да прође читаво столеће пре него што је дански лингвиста Кр. Сандфелд објавио на свом матерњем језику 1926. године књигу под насловом *Balkanfilologien*, која је четири године касније као *Linguistique balkanique, problèmes et résultats*, доживела француско издање и тиме стављена на увид широком кругу лингвиста и филолога заинтересованих за ово подручје. Иста књига, у недостатку неке другачије синтезе, доживела је ново, неизмењено издање 1968. године, такође на француском језику.

Па ако то знамо, онда ће нам бити јасно да књига коју приказујемо долази да попуни постојећу празнину у лингвистици, односно да пружи нову, савремену синтезу, на основу бројних радова и публикација који су се појавили у току последњих пет деценија, тј. од времена појаве Сандфелдове књиге.

А то значи да ћемо, оцењујући синтезу коју је Шалер пружио балканској лингвистици, морати да поведемо рачуна и о Сандфелдовој књизи, узев да она представља прву синтезу на овом подручју. Полазећи од ње, која је више пута оцењивана и, у сваком случају, врло корисно послужила бројним прегаоцима са ове области, сматрамо несходним задржа-

вати се данас на резултатима које је она дала. Али ћемо, на основу ње, сагледати резултате до којих је дошао аутор књиге коју приказујемо.

Шалер је имао на располагању далеко богатњу научну литературу него што је то био случај са Сандфелдом пре пет деценија, и то је моменат у који и нема смисла упуштати се. Али ако је Сандфелд компоновао своје дело тако што је, после увода, дао поглавље „о позајмљеним речима“, па тек после „слагања између појединих балканских језика ван лексике“ и, напоследку, „општа слагања балканских језика ван лексичког подручја“, Шалер је поступио другачије. Најпре је дао литературу која му је стајала при руци приликом састављања ове синтезе коју је скромно назвао „један увод“ (стр. 1—28), док своје излагање завршава са два индекса који омогућавају лакше служење књигом: први се односи на ауторе чија се дела помињу у тексту (стр. 202—204), а други на лингвистичке појмове који се третирају у овом тому (стр. 205—207). Додајмо томе и попис литературе који долази после сваког поглавља.

Што се тиче интегралног ауторовог текста, он је подељен на седам поглавља.

Прво поглавље, *Балканска филологија, дефиниција, досадашња постигнућа и задаци* (стр. 29—48), је врло значајно и због тога што даје потпунији одговор на нека питања која су до данас остајала дискутабилна. Ту се прецизира да треба водити рачуна о разлици

која постоји између „балканских језика” и „језика Балкана” (стр. 29). У том смислу аутор даје врло приступну и систематску анализу, класификујући као најуже балканске језике („првог степена”) албански, румунски, бугарски и македонски, а српскохрватски и новогрчки убраја у њих тек у другом плану (као језике „другог степена”), схватајући их као периферне. Турски — по ауторовом мишљењу — показује мало заједничких црта с поменути језицима да би могао да се укључи у њихов круг, док словеначки и мађарски не припадају Балкану (стр. 37). Одавши признање свим преаоцима који су дошли до значајних резултата на овом плану, аутор налази да се досадашња истраживања могу поделити на два периода: први, који се завршава поменути Сандфелдовим синтетичним делом, и други, који почиње теоријом о језичкој заједници коју је дао Трубецкој. Завршавајући ово поглавље, Шалер се залаже да се питање балканске језичке заједнице размотри, не само на морфолошком, синтаксичком и лексичком плану (како га је сагледао Сандфелд), већ и на фонетском плану (чега нема код Сандфелда).

Друго поглавље, *Појам језичке заједнице* (стр. 49—59), објашњава разлику између термина „језичка заједница” којим су обухваћени језици који немају исто порекло нити су сродни, за разлику од термина „језичке групе” или „језичке породице”, код којих је реч о заједничкој генези. Примењујући термин „језичка заједница” на балканске језике, аутор указује на његову прикладност позивајући се на адекватне и неадекватне случајеве са подручја индоевропских и других језика.

Треће поглавље, *Преглед балканских језика, најзначајније одлике њихове данашње структуре и историјског развоја* (стр. 60—95), представља настојање да се укратко прикажу особености свих балканских језика. Реч је о поглављу које недостаје у Сандфелдовом делу. Шалер је, међутим, и на овом месту своје дело ажурирао: док Сандфелд само помиње македо-бугарски а не даје маке-

донском посебно место, дотле аутор дела које приказујемо посвећује, у прегледу словенских језика Балкана, и македонском исто толико пажње колико и српскохрватском и бугарском. Напоследку, ту је и приказ турског језика, али не као „балканског”, већ као „језика Балкана”. Разумљиво, аутор је, сходно ставу који је заузео, доста места посветио гласовним системима језика о којима говори указујући где је то потребно — са балканолошког гледишта — и на дијалекталне црте.

Веома је значајно четврто поглавље, *Балканска језичка заједница и њене најзначајније особености* (стр. 96—108), у коме аутор излаже да је неопходно размотри подударности у балканским језицима двојако: не само на синхронном плану, тј. како се јављају данас у појединим језицима, већ и са дијахроног гледишта, односно када и како су настале. Указујући укратко на рад претходника на овом пољу, Шалер долази до закључка да је потребно водити рачуна о „примарним балканизмима” и „секундарним балканизмима”. У прве долазе: 1. делимично подударање вокалских система балканских језика (нпр., српскохрватског и грчког, или румунског, албанског и бугарског); 2. јединствени генитивно-датовни облик у једном броју језика (албанском, бугарском, македонском, румунском и новогрчком); 3. постпозитивни члан у румунском, албанском, бугарском и македонском; 4. аналитичка компарација у бугарском, македонском, румунском, албанском и новогрчком; 5. бројни систем од 11 до 19 у румунском, албанском, бугарском, македонском и српскохрватском; 6. нестанак инфинитива у неким језицима, док је у другим његова примена сведена на најмању меру; 8. понављање објекта, што се среће, сем у бугарском, македонском, румунском, албанском и новогрчком, и у српскохрватским дијалектима; 9. употреба скраћеног облика личних заменица уместо посесива. У друге, „секундарне балканизме”, улазе следеће појаве: 1. свођење вокалског система једног броја балканских језика на изве-

стан одређени тип, „бугарски”, како га Шалер назива, док се, на овом месту, у целости слажу српскохрватски и новогрчки; 2. посебна употреба предлога „са”, који у румунском („cu”) и у албанском („me”) скоро увек захтева члан; 3. примена показних речи са скраћеним облицима заменица у новогрчком и балканским словенским језицима. Па сходно већ реченом, балкански језици „првог степена” представљају, историјски гледано, полазну тачку за решавање питања балканизма, а балкански језици „другог степена” су — рекло би се — само били под утицајем појава које су зрачиле са подручја балканских језика „првог степена”, док је турски, иако језик Балкана, тешко могао да буде под утицајем балканских језика „првог степена”.

Ово поглавље посебно привлачи пажњу кад је реч о дијалектима појединих балканских језика и језика Балкана. Примећено је да се неки говори двају различитих језика, нпр., српскохрватског и румунског, прилично поклапају, док српскохрватски као језик још увек није добио право место у оквиру језика о којима говоримо, узев да су његови југоисточни говори изложени снажном утицају низа особености које nailазимо код балканских језика. Другим речима, српскохрватски показује, с једне стране, да поседује, у погледу балканизма, дијалекте „првог” и дијалекте „другог степена”, што се примећује идући са југа на север.

Са историјске тачке гледишта је не мање интересантно следеће, пето поглавље, *Питање настанка балканске језичке заједнице* (стр. 109—122). Водећи рачуна о досадашњим резултатима, Шалер сматра, позивајући се на претходнике, да су у настајању балканске језичке заједнице одлучујућу улогу имала три фактора: супстрат, билингвизам и византијска цивилизација. Реч је, напоследку, о низу проблема које треба пратити и разматрати на дијахроном плану, а који даље имплицирају питања везана за суперстрат, адстрат као и питање разграничења зоне латинског и грчког утицаја на

Балкану: ако нам извесни стари језици (латински и грчки) пружају богату документацију при решавању неких питања на овом плану, о другима, несумњиво значајним, као што су илирски и трачки, имамо незнатну или никакву документацију. Укратко, ово поглавље указује на бројна питања која још увек остају отворена.

Претпоследње поглавље, *Балканизми, заједничке црте балканских језика, њихов историјски развој као и данашња распрострањеност* (стр. 123—190), је најобимније, али се, за разлику од претходног, бави далеко опипљивијом проблематиком. Као што је на почетку назначено, дат је преглед балканизма по појединим граматичким областима, и то увек аналитично, с особитим указивањем на проблеме који чекају на решење.

Седмо, последње поглавље, *Постигнућа и даље могућности развоја балканске филологије* (стр. 199—201), своди се у неку руку на закључке досадашњих ауторових излагања. Па не желећи да се упуштамо у даље анализирање чињеница и њихово поновно систематизовање на које се аутор навраћа, могли бисмо да се сложимо са ставом којим Шалер завршава своје излагање (стр. 201): „Ако већ реченом припојимо историјске чињенице које су од важности за настанак балканске језичке заједнице, онда ћемо видети да престојаје још доста простора за научну дискусију. Ни питање супстрата ни двојезичност као ни питање романског односно грчког утицаја нису још увек потпуно истражени. Но поред свега тога морамо рећи да ће даље развој балканске филологије бити могућан једино скупа са другим научним гранама, при чему треба и даље описивати сличности у балканским језицима уз указивање шта их је условило. А том проблему потребно је прићи интердисциплинарно, па поред до данас обрађиваних области балканске филологије свестрано разматрати и социјално-економску и културну структуру и развој балканских народа.”

У сваком случају добили смо, после пола столећа, једну нову, успелу синтезу која отвара могућности за даљи, не само лингвистички већ и интердисциплинарни

рад. Али — нагласимо — она још увек не лишава вредности Сандфелдову књигу.

Момчило Д. Савић

CONTRIBUȚII LA ISTORIA CULTURALA A ROMANILOR DIN VOIVODINA IV

[„Прилози за културну историју војвођанских Румуна IV”,
Vršac 1977.

Између осталих својих активности, Друштво за румунски језик САП Војводине, основано 1962. године, одржава повремено и научне састанке на којима се расправља о културној историји војвођанских Румуна. Та традиција, започета 1968. године (прилози презентирани на првом састанку објављени су у часопису *Lumina*), настављена је на даља четири састанка, одржана марта 1973, новембра 1974, децембра 1975. и марта 1977. године, а интегрални текстови добили су место у посебним свескама. На свим састанцима било је речи искључиво о војвођанским Румунима, али у врло широком контексту, тако да прилози са ових скупова могу да буду од посебног интереса за прегаоце са подручја балканологије. Области интересовања биле су врло различите. Док је на свим састанцима мањи број радова био посвећен синхроној перспективи, далеко већи број радова имао је историјску подлогу или бар историјску перспективу. Третирана је разноврсна проблематика: друштвено-политички живот у савременој и историјској перспективи, језик, дијалекти, језички израз и друге лингвистичке дисциплине, историјат школства, друштвена и издавачка делатност, здравство, етнографија и фолклор итд.

Том који приказујемо представља материјал презентирани марта 1977. године на последњем тродневном традиционалном скупу, одржаном у Вршцу, састанку који је уједно био посвећен и 15-годишњци плодног рада Друштва за румунски језик САП Војводине.

Као и на ранијим научним скуповима, и овом приликом су реферати били усмерени на култур-

ну историју војвођанских Румуна у најширем смислу. После поздравних речи и отварања заседања којим су руководили проф. др Раду Флора као председник Друштва и Аурел Трифу као потпредседник Друштва и руководиоца Организационог колегијума, прешло се на презентирање радова уз плодну и конструктивну дискусију.

О доприносу који даје ова књига најбоље говори, поред увода од XXX страница, даљих 339 страна текста, врло разнородног, али увек документованог и датог на основу архивске грађе или истраживања на терену.

Један број саопштења посвећен је неким питањима друштвено-политичког живота из ближе или даље прошлости. Виорел Сележан, *Participarea românilor din Vârșeț și împrejurime la Lupta de Eliberare Națională a Iugoslaviei (aprilie 1941 — mai 1945)* [„Учешће Румуна из Вршца и околине у народно-ослободилачкој борби Југославије (април 1941 — мај 1945)“] (стр. 3—18), осврнуо се на недавне ратне догађаје пропативши их такође статистичким подацима, док је Дан Попеску, *Relații agrare și mișcări țărmănești în Banat la începutul secolului al XIX-lea* [„Аграрни односи и селачки покрети у Банату почетком XIX века“] (стр. 19—28), указао на незадовољство селачких маса у доба Аустрије. Арпад Лебл, *Partid național român (1881—1905)* [„Румунска народна странка (1881—1905)“] (стр. 29—38) указао је на политички живот Румуна у оквиру Двојне Монархије, а Аурел Трифу, *Incercarea de emancipare a românilor din Vârșeț și împrejurime de la începutul sec. XX* [„Покушај еманципације